18. Krechetova, D. Ne maty nichoho spilnoho z okupantom. Istorii ukraintsiv, yaki zrikaiutsia rosiiskoi [They have nothing to do with the occupant. Stories of the Ukrainians, which deny Russian language], https://life.pravda.com.ua/society/2022/05/28/248842/ (In Ukr.).
19. Kulyk, V. Mova ta identychnist v Ukraini na kinets 2022-ho [Language and identity in Ukraine by the end of 2022]. *Ukrinform*, https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3648933-mova-ta-identicnist-v-ukraini-na-kinec-2022go-zbruc.html (In Ukr.).
20. Lektsiia v universyteti [A lecture at the university]. *Robymo vam nervy*, https://www.tiktok.com/@rvn.ua/video/7193772552504839430 (In Ukr.).
21. Nikolaieva, N. Proponuiu vyznaty rosiisku movu v Ukraini trofeinoiu [I propose to consider the Russian language in Ukraine as a trophy], https://www.facebook.com/100008173956452/posts/3206178099664624/ (In Ukr.).
22. NUMO – navchaiemo ukrainskoi movy onlain [NUMO We teach Ukrainian online], https://www.facebook.com/annukr22 (In Ukr.).
23. NUMO – Surma [Numo – Horn] https://surma.com.ua/494-iak-filology-ulublenu-spravu-konvertuvaly-v-dopomogu-zsu-istoriia-blagodiinykh-onlain-kursiv-ukrainskoi-movy-numo.html (In Ukr.).
24. *Robymo vam nervy* [We bust your balls], https://www.tiktok.com/@rvn.ua (In Ukr.).
25. *Robymo vam nervy: pislia zahybeli didusia vid rosiiskoi rakety odesytka pereishla na ukrainsku movu* [We bust your balls: after the granpa's cruel perish due to the Russian missile, a Russian-speaking woman from Odessa has switched to Ukrainian]. *Dumska*, https://dumskaya.net/news/robimo-vam-nervi-pislya-zagibeli-didusya-vid-ros-172960/ua/?fbclid=IwAR24AZIF7s21jKdZsNby885YHFvLwN5o8IOYvshDNVXFQuERnyBP-aOgXok (In Ukr.).
26. Spilnota «Yedyni» ["Yedyni" Community], https://t.me/+f4wZVIRu3Xg1ODgy (In Ukr.).
27. *Test "Spilna mova" vid Vodafone* [Test "Common language" from Vodafone], https://yedyni.org/projty-test/ (In Ukr.).
28. Ukrainets O. *Vidkoly tsia tema pochala nestys…* [Since this topic started…], https://bit.ly/3XJ5L5S (In Ukr.).
29. *Upovnovazhenyi iz zakhystu derzhavnoi movy* [Commissioner for the state language protection], https://www.facebook.com/govuamova (In Ukr.).
30. Filipchuk, H. Pravda v nezradzhenomu Slovi [Truth in the non-betrayed Word]. *Slovo Prosvity*, ch. 3 (1190) (19–25 Jan 2023): 1–2 (In Ukr.).
31. Khomenko, S. Parol "Palianytsia". Shcho vidbuvaietsia z rosiiskoiu movoiu v Ukraini [Password "Palianytsia". What has been happening to the Russian language in Ukraine]. *BBC News Ukraina*, https://www.bbc.com/ukrainian/features-61045496 (In Ukr.).
32. Khto my? [Who are you?], *Robymo vam nervy*, https://www.instagram.com/stories/highlights/17948983226325751/ (In Ukr.).
33. Yak pysaty skarhu movnomu ombudsmenu [How you can address a claim to the language ombudsman]. *Robymo vam nervy*, https://www.tiktok.com/@rvn.ua/video/7179932987922861318 (In Ukr.).
34. nikolaevadoc. *Diagnostika. Zdorov'e. Medicina* [Diagnostics. Health. Medicine], https://t.me/nikolaevadoc (In Ukr. and Rus.).

ISSN 2411-1562 (Print); ISSN 2786-8206 (Online)
STUDIA LINGUISTICA, 2023. – Vol. 22 : 116-125

Стаття надійшла до редакції 24.05.2023 р.
Перевірено на плагіат 02.09.2023 р.
унікальність – 97.59%
https://doi.org/10.17721/StudLing2023.22.116-125

УДК 811.161.2

АНДРОЦЕНТРИЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ТА СЛОВНИКАХ: ПОЧАТОК XX СТ. І СУЧАСНІСТЬ

Томіленко Людмила Миколаївна, *tomilenko@i.ua*
канд. філол. наук, ст. дослідник
Український мовно-інформаційний фонд НАН України

У статті на матеріалі трьох відомих російсько-українських словників початку XX ст. розглянуто особливості подання лексики на позначення осіб, зокрема у формі чоловічого роду.

Цілісний аналіз різних груп лексики в обраних словниках можемо виконати завдяки створеним на основі паперових джерел цифрових лексикографічних систем та іменникової бази даних, що мають широкі пошукові можливості.

Проведене дослідження демонструє наявність у перекладних джерелах початку XX ст. значної кількості одиниць на позначення осіб. Переважну частину їх становлять іменники у формі чоловічого роду. Найширшою серед усіх груп виявилася лексико-семантична група на позначення осіб за видом діяльності, професією, фахом, посадою і т. ін. У цій групі зафіксовано іменники обох родів, хоча кількісно переважають субстантиви чоловічого роду. Послідовно без фемінних відповідників у загальномовних словниках (і попередньої епохи, і сучасних) подано лише професійні найменування, що є запозиченими словами зі складниками -лог, -граф, -метр.

Тільки у формі чоловічого роду перекладні лексикографічні праці фіксують і назви осіб за військовими посадами, званнями, місцем проходження служби тощо та переважну частину найменувань на позначення релігійно-церковних титулів, санів і т. ін. Подібну ситуацію спостерігаємо й у сучасних джерелах.

На відміну від лексикографічної практики, у сучасній українській мові (головно – у ЗМІ) спостерігаємо значне зростання неофемінітивів, зокрема й з непопулярними раніше афіксами.

У перспективі плануємо розглянути лексику, подану в лексикографічних джерелах початку XX ст., яка належить до інших лексико-семантичних груп, та

© *Tomilenko L. M.,* *tomilenko@i.ua*
Androcentrism in the Ukrainian Language and Dictionaries: the Beginning of the 20th Century and Modernity (in Ukrainian)

порівняти її із сучасними відповідниками.

Ключові слова: *назви осіб, андроцентризм, маскулінні назви, фемінітиви, українська лексикографія, російсько-українські словники початку XX ст.*

ANDROCENTRISM IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AND DICTIONARIES: THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY AND MODERNITY

Liudmyla M. Tomilenko, *tomilenko@i.ua*
PhD in Philology, Senior Researcher
Ukrainian Lingua-Information Fund of the NAS of Ukraine

The article considers peculiarities of the vocabulary presentation related to the masculine form in particular based on the three well-known Russian-Ukrainian dictionaries of the beginning of the 20th century.

A holistic analysis of different groups of vocabulary in the selected dictionaries can be performed due to digital lexicographic systems created considering paper dictionaries and a noun database with extensive querying capabilities.

This study demonstrates the presence of a significant number of units to refer to individuals in translated sources of the early twentieth century. The major part is represented by masculine nouns. The most comprehensive section was the lexical-semantic group for designating individuals determined by occupation, profession, specialization, job title, etc. Even though the group includes nouns of both genders, masculine nouns prevail. Consistently, without feminine counterparts, only professional names, which are borrowed words with the components -log, -graph, -meter, are given in common language dictionaries (both of the previous era and modern ones).

Only in the form of the masculine gender, translated lexicographic works also record the names of persons by military positions, ranks, place of service, etc., and the majority of names used to indicate religious and church titles, ranks, etc. A similar situation can be observed when it comes to modern sources analysis.

In contrast to lexicographic practice, the modern Ukrainian language (media mainly) shows a significant increase in usage of neo-feminine gendered words, including the ones with previously unpopular affixes.

In the perspective, it is planned to cover the vocabulary provided in lexicographical sources of the early twentieth century, which belongs to different lexical and semantic groups and compare it with its modern equivalents.

Key words: *names of individuals, androcentrism, masculine nouns, feminine nouns, Ukrainian lexicography, Russian-Ukrainian dictionaries of the beginning of the 20th century.*

© ***Томіленко Л. М.,*** *tomilenko@i.ua*

Вступ. У сучасному світі, зокрема й в українському суспільстві, дедалі частіше можна почути заклики до гендерної рівності, звучить феміністська риторика тощо. Усе це залишає свій відбиток і на мові. Свідченням наших слів є потужна новітня словотвірна фемінізація, яка спричиняє запеклі дискусії її прихильників та противників. Хоча мова й змінна в часі, проте (погоджуємося з А. Архангельською) далеко не всі зміни йдуть їй на користь [Архангельська 2019, с. 373].

Незважаючи на потік нових фемінних найменувань, загальномовні лексикографічні праці до сьогодні ще можна назвати андроцентричними. Під андроцентризмом, слідом за А. Архангельською, розуміємо «домінування чоловічого в системі та структурі мови, що розвивалася в просторі патріархатних координат суспільного мислення» [Архангельська 2019, с. 27]. Як зазначає О. Тараненко, принцип андроцентризму має в мовах патріархальних і постпатріархальних суспільств широке й різноманітне вираження, «хоча з розвитком суспільства і трансформацією суспільної ментальності, особливо з XX ст., його дія поступово зазнає певних тих чи інших обмежень» [Тараненко 2021, с. 6].

Нині в питаннях нормалізації мови українські мовознавці нерідко звертаються до лінгвістичної (лексикографічної) спадщини післяреволюційних років. «Так чи так питання націоналізації української мови, – стверджує А. Архангельська, – проектується на найбільш визначальні для українства її віхи, передусім 20-і–30-і роки XX століття, що стали знаковим періодом для українського народу й нації» [Архангельська 2019, с. 48]. Сучасні дослідники дедалі частіше використовують у своїх розвідках і матеріали лексикографічних джерел початку XX ст. (А. Архангельська, О. Тараненко, П. Гриценко, Л. Масенко, Т. Коць, Л. Боярова, Л. Колібаба та ін.), роблять вибірковий аналіз окремих груп лексики в них (Є. Карпіловська, А. Руссу, Т. Сіроштан, Ю. Поздрань, І. Гороф'янюк, О. Боярчук та ін.) тощо.

Невід'ємним та вагомим складником реєстрів загальномовних російсько-українських словників початку XX ст., зокрема й післяреволюційного періоду, є різноманітні особові найменування. Прикметно, що переважну їх частину становлять іменники, що мають форму чоловічого роду. Назви осіб (особливо за видом діяльності, професією, посадою, званням тощо) в українській та інших мовах завжди перебували в центрі уваги дослідників (праці М. Годованої, Н. Клименко, О. Кровицької, О. Стишова, Л. Москаленко, Л. Буднікової, Л. Кислюк та ін.). Нині актуалізувалися дослідження, присвячені вивченню

© *Tomilenko L. M.*, tomilenko@i.ua

фемінної лексики, зокрема і її фіксації у загальномовних словниках (праці А. Архангельської, М. Брус, Я. Пузиренко, А. Нелюби, Л. Томіленко, О. Синчак, Н. Стратулат та ін.). Проте цілісного аналізу назв осіб, представлених у лексикографічних джерелах початку ХХ ст. тільки у формі чоловічого роду, поки що немає.

Отже, **мета** статті – на матеріалі обраних загальномовних російсько-українських словників початку ХХ ст. здійснити комплексне дослідження іменників на позначення осіб, зафіксованих лише у формі чоловічого роду. Мета розвідки зумовила поставлення таких **завдань**: 1) виокремити та підрахувати кількість іменників чоловічого роду, поданих у перерахованих нижче лексикографічних працях початку ХХ ст., що не мали відповідників жіночого роду; 2) розглянути їхні семантичні, словотвірні особливості тощо; 3) порівняти аналізовані особові назви із відповідниками, поданими в сучасних словниках, а також простежити появу та фіксацію похідних фемінітивів.

Основна частина. Матеріалом нашого дослідження послугувала лексика на позначення осіб, зафіксована в українських частинах реєстрів трьох популярних (раніше й тепер) російсько-українських перекладних джерел початку ХХ ст.: «Словника московсько-українського» (1918 р.) В. Дубровського (далі – СМУ), «Російсько-українського словника» (1918 р.) С. Іваницького та Ф. Шумлянського (далі – РУС-18) та академічного «Російсько-українського словника» (1924–1933 рр.) за редакцією А. Кримського й С. Єфремова (далі – РУС-24–33). Для порівняння із сучасними відповідниками використовуватимемо онлайн-версію надрукованих томів «Словника української мови» у 20-ти томах (далі – СУМ-20), а в разі потреби – «Словник української мови» в 11-ти томах (далі – СУМ-11).

Комплексне дослідження будь-яких груп лексики в СМУ, РУС-18, РУС-24–33 тепер можемо виконати завдяки створеним на основі перерахованих паперових словників (оцифрованих копій) електронних лексикографічних систем та іменникової бази даних. Оскільки процес створення й опис функціоналу названого інструментарію міститься в опублікованих раніше статтях (три у співавторстві з розробником-програмістом О. Рабульцем), то в пропонованій статті зосереджувати увагу на цьому не будемо.

Як показало наше попереднє дослідження, присвячене фемінітивам, у всіх аналізованих словниках (СМУ, РУС-18 і РУС-24–33) міститься близько 9,5 тис. найменувань осіб (із них фемінних назв близько 3,5 тис.). Щодо найменувань осіб чоловічого роду, до яких не подано жіночих відповідників, то їх налічується

близько 2,5 тис. [Томіленко 2021].

За нашими спостереженнями, найбільшу кількість маскулінізмів містить група на позначення осіб за видом діяльності, професією, фахом, ремеслом, посадою і т. ін. Зауважимо, що названа лексико-семантична група віддавна була найпоширенішою. Підтвердженням цього є, скажімо, монографія О. Кровицької. Авторка вважає, що творення та функціонування професійних назв осіб чоловічого роду «значною мірою пов'язані з дією позамовних чинників: економічним розвитком суспільства в цілому, процесами, що відбувалися у виробничій сфері в певній історичній ситуації та ін.» [Кровицька 2002, с. 9]. Сьогодні тенденція масового творення неофемінітивів від деяких традиційно маскулінних назв є досить дискусійним питанням.

Хоча найменувань згаданої вище групи порівняно з іншими в аналізованому матеріалі суттєво більше, однак послідовно, без відповідників жіночого роду, подано лише складні запозичені назви з постпозитивними частинами -*лог* (близько 30 слів), -*г(ґ)раф* (близько 10) і рідко – -*метр* (1 слово): *астролог* (РУС-18, РУС-24–33), *бібліограф* (РУС-24–33), *геолог* (РУС-24–33), *геометр* (РУС-18, РУС-24–33), *етимолог* (РУС-24–33), *етнолог* (РУС-24–33), *етног(ґ)раф* (РУС-18, РУС-24–33), *історіограф* (РУС-18, РУС-24–33), *зоолог* (РУС-24–33), *зоопсихолог* (РУС-24–33), *іхтіолог* (РУС-24–33), *лексиколог* (РУС-24–33), *метеоролог* (РУС-24–33), *методолог* (РУС-24–33) *орнітолог* (РУС-24–33), *палеограф* (РУС-24–33) тощо.

Щоправда, серед згаданих іншомовних назв чоловічого роду виявлено й одну лексему, що йменує саме жінку-фахівця. Міститься вона в перекладній частині словникової статті «народоведка», зафіксованої в РУС-24–33: Народове́дка – народозна́виця, (жі́нка-)етно́граф. Як бачимо, запозичений варіант – це той самий іменник у формі чоловічого роду, але поданий тут із можливим (необов'язковим) компонентом *жінка*-.

Щодо сучасних лексикографічних праць, то, незважаючи на те, що в них суттєво й збільшилася кількість лексем зі складниками -*лог* (понад 200 слів у СУМ-20) і -*граф* (близько 50 слів), однак відповідних фемінних найменувань у їхніх реєстрах поки що немає. Активне використання похідних форм жіночого роду (здебільшого із малопродуктивним раніше суфіксом -ин-) віднедавна можемо спостерігати в мові ЗМІ, художній літературі, менше в науковому та офіційно-діловому стилі (*геологиня, етнографиня, метеорологиня, психологиня, фотографиня* і под.). Серед нових фемінітивів, зафіксованих в надрукованих томах СУМ-20, ми виявили лише три назви з популярним тепер афіксом -ин-

(похідні від іменників чоловічого роду із суфіксом -ець): *кіномисткиня*, *мисткиня* і *плавчиня.*

Решту лексики на позначення осіб за видом діяльності, професією, фахом, посадою і т. ін. в перекладних словниках початку ХХ ст., як показує матеріал дослідження, подано непослідовно: одні професійні назви зафіксовано лише у формі чоловічого роду, інші (подібні) – в обох родах. Сюди належать і відомі, і маловідомі (зокрема застарілі) найменування. Поширеним явищем для цієї лексико-семантичної групи є синонімія.

Без відповідних фемінітивів подано низку простих і складних, питомих та запозичених одиниць, переважна частина яких уживалася раніше на позначення суто чоловічих професій, занять, ремесел тощо. Напр.: *агроном* (РУС-24–33), *адвокат* (усі словники), *архитектор* (РУС-18) і *архітектор* (РУС-24–33), *бакалійник* (усі словники) і *бакалійщик* (РУС-18), *брандмайор* (РУС-24–33), *ветеринар* (СМУ, РУС-24–33), *виноградар* (РУС-24–33), *винороб* (усі словники), *виноторговельник* (РУС-24–33), *вівчар* (усі словники), *вікняр* (РУС-24–33) і *скляр* (усі словники), *водогінник* (РУС-24–33) і *водопровідник* (РУС-24–33), *гардеробник* (РУС-24–33), *геодезист* (РУС-24–33), *голяр* (усі словники) (*цилюр(н)ик* (РУС-18, РУС-24–33), *стрижій* (усі словники), *парикмахер* (РУС-24–33), *перукар* (РУС-24–33)), *гравірувальник* (РУС-24–33), *дантист* (СМУ, РУС-24–33), *діжкар* (РУС-24–33), *доктор* (усі словники), *засмолювач* (РУС-24–33), *землевпорядник* (РУС-24–33), *землероб* (РУС-18, РУС-24–33), *інжені(е)р* (усі словники), *інженір-гірник* (РУС-24–33), *інженір-електротехник* (РУС-24–33), *інженір-механик* (РУС-24–33), *каменяр* (усі словники) і *каміняр* (РУС-18) (*каменосічець* (РУС-24–33) і *каміносічець* (РУС-18), *каменотес* (РУС-24–33) і *камінотес* (РУС-18), *каменотесля* (СМУ, РУС-24–33)), *карбівник* (РУС-24–33) (*карбувальник* (РУС-24–33), *карбувач* (РУС-24–33)), *комбайніст* (РУС-24–33), *коромисельник* (РУС-24–33) (*коромисляр* (РУС-24–33), *коромисник* (РУС-24–33)), *криміналіст* (РУС-24–33), *лісовпорядник* (РУС-24–33), *лісопромисловець* (усі словники), *лісоторговельник* (РУС-24–33), *літописець* (РУС-18, РУС-24–33), *механізатор* (РУС-24–33), *ножар* (усі словники) (*ножівник* (РУС-24–33), *ножороб* (РУС-24–33)), *перевантажник* (РУС-24–33), *полісмен* (РУС-24–33), *філософ* (РУС-18, РУС-24–33) (*фільозоф* (СМУ, РУС-18), *філозоф* (РУС-18), (*шутл.*) *хвилозоп* (РУС-24–33)) та багато ін.

Тільки у формі чоловічого роду автори РУС-24–33 подають і такі складноскорочені слова-«совєтизми», як *завгосп*, *завканц*, *завком* (голова заводського комітету), *завкомовець*, *замзав*, *місцевкомовець*, *нарком*, *наркомвод*

(народний комісар водного транспорту), *наркомгосп* (народний комісар комунального господарства), *наркомзем* (народний комісар земельних справ) тощо.

На відміну від запозичених одиниць зі складниками -лог і -граф, до багатьох (хоча далеко не до всіх) професійних назв, зафіксованих у джерелах початку ХХ ст., сучасні загальномовні словники (зокрема СУМ-20) уже подають і форми жіночого роду. Здебільшого тепер це стилістично нейтральні лексеми (*ветеринарка*, *гардеробниця*, *геодезистка*, *гравірувальниця*, *дантистка*, *криміналістка*, *механізаторка*, *перукарка*). Хоча досить часто трапляються й найменування, марковані як розмовні та/або рідковживані слова (*агрономка*, *бригадирка*, *інженерка*, *каменярка* й т. ін.).

Крім іншомовних слів зі складниками -лог, -граф, -метр, досліджувані словники початку ХХ ст. тільки у формі чоловічого роду фіксують назви осіб за військовими посадами, званнями, місцем проходження служби тощо та переважну частину найменувань, що позначають релігійно-церковні титули, сани і т. ін.

Щодо військових назв, то вони є найчастіше запозиченими, рідше – власне українськими одиницями (прості афіксальні утворення та складні слова). Частина слів є загальновідомими дотепер найменуваннями, чимало лексем (зокрема радянської епохи) застаріло, а деякі назви наявні й нині, але як реалії інших країн. Переважна кількість згаданих іменників міститься в РУС-24–33: *артилерист* (РУС-24–33) (*гармаш* (усі словники), *пушкарь* (РУС-18)), *віце-адмірал* (РУС-24–33), *гардемарин* (РУС-24–33), *генералісимус* (РУС-24–33), *генерал-лейтенант* (РУС-24–33), *кавалерист* (РУС-24–33), *капітан-ляйтенант* (РУС-24–33), *контр-адмірал* (РУС-24–33), *ляйб-гвардієць* (РУС-24–33), *моряк* (усі словники), *обер-офіцер* (РУС-24–33), *офіцер* (РУС-18, РУС-24–33), *підофіцер* (РУС-24–33) і *під'офіцер* (РУС-18), *підпрапорний* і *підхорунжий* (РУС-24–33), *піхотинець* (РУС-18, РУС-24–33) і *піхотник* (РУС-18), *ратник* (РУС-24–33), *списник* і *списозброєць* (РУС-24–33), *списовник* (СМУ), *червоноармієць* (РУС-24–33), *червоногвардієць* (РУС-24–33), *червонофлотець* (РУС-24–33), *штабс-капітан* (РУС-24–33), *щитоносець* (РУС-18) та ін.

Здебільшого тільки форму чоловічого роду у військових найменуваннях фіксує і СУМ-20. Проте до деяких назв, широко вживаних тепер, подано вже й жіночі відповідники, напр.: *піхотинка* (жін. до піхотинець). Варто зауважити, що на деякі фемінітиви, відсутні в досліджуваних джерелах початку ХХ ст., можна натрапити, переглядаючи реєстр навіть СУМ-11, напр.: *контррозвідниця*,

кулеметниця.

Крім військової царини, переважно в чоловічому роді вживалися й уживаються дотепер найменування на позначення релігійно-церковних титулів, санів, посад і т. ін. (насамперед у православ'ї та католицизмі). На відміну від розглянутих назв попередніх груп, їх носіями не можуть бути жінки. Чимало релігійних найменувань в аналізованих словниках має різне орфографічне оформлення: *архідиякон* (РУС-24–33), *архієпіскоп* (РУС-24–33), *архімандрит(а)* (РУС-24–33), *архірей* (РУС-24–33) (*архирей* (СМУ, РУС-18), *архиєрей* (РУС-18)), *біскуп* (РУС-18, РУС-24–33) і *бискуп* (СМУ), *вікарій* (РУС-24–33), *духовник* (РУС-18, РУС-24–33), *екзарх* (РУС-18, РУС-24–33), *ієрей* (РУС-24–33) і *єрей* (РУС-18), *іподиякон* (РУС-24–33), *ксьондз* (РУС-24–33), *митрополит* (РУС-24–33), *первосвященик* (РУС-24–33), *протодиякон* (усі словники), *протопресви(бі)тер* (РУС-24–33), *священик* (СМУ, РУС-24–33) і *с(ь)в'ященик* (РУС-18) тощо.

Варто зазначити, що в протестантських церквах (дискусійне нині питання), а також у деяких нехристиянських релігіях жінок можуть посвячувати в священницький сан. Відповідно, у текстах на різних інтернет-ресурсах з'явилися вже й похідні фемінні назви. Прикладом може бути іменник у формі жіночого роду *священниця.*

Чимало в проаналізованому матеріалі є й назв осіб, зафіксованих лише у формі чоловічого роду, що належать до інших лексико-семантичних груп. Найбільшою серед них є група емоційно-оцінної лексики на позначення осіб за рисами характеру, особливостями поведінки, зовнішністю тощо. Трапляються і найменування чоловіків відповідно до їхньої національної належності, місця проживання й т. ін., а також суспільного, соціального, майнового статусу тощо. Однак серед лексем, що входять до перерахованих лексико-семантичних груп, досить поширеними є й фемінні назви. Тому в цій статті згадані іменники чоловічого роду не розглядатимемо.

Щодо словотвірних особливостей маскулінних назв, зафіксованих в СМУ, РУС-18 і РУС-24–33, то особливою продуктивністю відзначається суфіксація та композиція (основоскладання). Найпоширенішими, за нашими підрахунками, є такі афікси: -ик / -ник (понад 600 слів разом), -ець (близько 300 слів), -ар / -яр (понад 300 слів разом), -ач (понад 100 слів), -іст / -ист (близько 150 слів разом). Більшість композитів – одиниці (зокрема й маловідомі тепер), що постали на власне українському ґрунті (*браговар* (РУС-18), *винопродавець* (РУС-24–33) *водочерпальник* (РУС-24–33), *звичаєописувач* (РУС-24–33), *звіроловець*

(РУС-24–33), *золотодрукар* (РУС-24–33), *книгопоширник* (РУС-24–33), *листоподавець* (РУС-24–33), *льодоторговельник* (РУС-24–33), *ножороб* (РУС-24–33), *рослинознавець* (РУС-18) та ін.), менше – запозичені лексеми (*герольдмайстер* (РУС-24–33), *історіограф* (РУС-18, РУС-24–33), *лексикограф* (РУС-24–33), *метафізик* (РУС-24–33), *невролог* (РУС-24–33) і под.)

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, як засвідчує проаналізований матеріал, більшу частину назв осіб у перекладних джерелах початку XX ст. становлять іменники у формі чоловічого роду. Найчисленнішими виявилися одиниці на позначення осіб за видом діяльності, професією, фахом, ремеслом, посадою і т. ін. У сучасних загальномовних лексикографічних працях помічаємо суттєве зростання кількості відповідних лексем жіночого роду (і нейтральних, і стилістично маркованих). Однак більшості неофемінних найменувань, надзвичайно популярних нині в медійників (особливо із суфіксом -ин-), поки що не зафіксовано.

Не можна не погодитися з думкою О. Тараненка, що хоча активізована тенденція до творення суфіксальних фемінітивів «цілком виправдана з погляду як дотримування традицій словотворення української мови, так і забезпечення жінок їхніми власними найменуваннями – стала, однак, поширюватися в певних сегментах сучасного публічного мовного простору вже майже автоматично, нерідко призводячи як до сплутування й нівеляції виражальних ресурсів різних стилів і жанрів літературної мови (з одного боку, до того чи іншого спрощення її стилістики, до зниження й навіть огрублення конотації таких дериватів, наприклад: *мер – мерка* міста, *нардеп – нардепка*, *мовознавець – мовознавка*, *персонаж – персонажка* <…>, а з другого, – до такого ж недоречного піднесення їхнього стилістичного статусу: *лікарка-епідеміологиня*, *криміналогиня*), так і до семантичної нечіткості та дифузності в застосуванні цих назв» [Тараненко 2021, с. 85].

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні української лексики, представленої в загальномовних перекладних лексикографічних джерелах початку XX ст., що належить до інших лексико-семантичних груп, та простеженні сучасних тенденцій її розвитку.

Література:

1. Архангельська, А. *Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику*: монографія (Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019), 444.
2. Кровицька, О. *Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. Семантика і словотвір*: монографія (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича